

УДК 371.72 : 17.022 – 057.876

О. О. Єжова, м. Суми*

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ЗАСОБИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Розглянуто можливості застосування мультимедійних засобів навчання і виховання в процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів

Ключові слова: ціннісне ставлення до здоров'я, мультимедійні засоби, учні професійно-технічних навчальних закладів

На сьогодні в освіті існує значна кількість наукових розробок щодо інформатизації навчально-виховного процесу. Більша їх частина стосується навчання: комп'ютер розглядається як засіб індивідуалізації навчання, як джерело інформації, як засіб оцінювання, обліку та реєстрації знань. Дослідженню можливостей застосування мультимедійних технологій у виховному процесі, зокрема в професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ), уваги приділено недостатньо.

Мета статі: продемонструвати можливості застосування мультимедійних технологій у процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ.

Поняття «засоби навчання й виховання» є дуже широким і тому чітко невизначеним. Так, під засобами навчання й виховання розуміють «будь-які засоби, прилади, обладнання та устаткування, що використовуються для передачі інформації в процесі навчання» [4, с. 313]; «природні та/або штучні, спеціально створені об'єкти, які формують навчальне середовище та беруть участь у навчальній діяльності, виконуючи при цьому навчальну, виховну та розвивальну функції» [4, с. 313]; «все те, за допомогою чого вихователі впливають на вихованців» [9, с. 509] тощо. Отже, погоджуючись із науковцями, вважаємо, що провідною ознакою для засобу виховання є можливість його використання в процесі досягнення виховної мети [3].

Засоби навчання і виховання можуть бути як матеріальними, так і нематеріальними. Унаслідок широкого розуміння засобів

навчання й виховання класифікувати їх дуже складно. Науковці використовують різні підходи, обирають й різні ознаки для такої класифікації. Так, у деяких класифікаціях в основі групування засобів навчання й виховання знаходяться їх функції [1; 3; 9], у деяких – особливості сприйняття сенсорними системами людини [8], в інших – мета навчання й виховання [1; 3]. Найважливішим засобом, звичайно, виступає слово вчителя, викладача, вихователя, за допомогою якого він організовує навчально-виховний процес і досягає конкретного результату.

Значна кількість педагогів виділяє окремо технічні засоби навчання, під якими розуміють обладнання й апаратуру, що застосовуються в навчально-виховному процесі з метою підвищення його ефективності [7]. Так, використання інформаційних технологій в освіті дозволяє говорити про електронні засоби освіти як різновид технічних засобів навчання й виховання. У процесі виховання застосування комп'ютерної техніки найчастіше пов'язано з демонстрацією інформації для її унаочнення, урізноманітнення сприйняття, емоційного впливу. Засоби, що пристосовані для запису й відтворення звуку, фото- та відеозображень, дозволяють опрацьовувати інформацію різних типів, дістали назву «засоби мультимедіа» або «мультимедійні засоби». У свою чергу, поняття «мультимедіа» трактують по-різному:

- як інтерактивну технологію, що забезпечує роботу з рухомими та нерухомими зображеннями і текстом, звуком, мовленням;
- як інформаційний ресурс, під час створення якого використовувалася інформація різного виду;
- як комп'ютерне програмне забезпечення, що функціонує на основі інформації різного виду;
- як комп'ютерне апаратне забезпечення;
- як особливий вид інформації, що поєднує статичну візуальну інформацію (текст, графіку) та динамічну (мова, музика, відео, анімація тощо) [6].

Таким чином, у понятті «мультимедіа» зосереджено спектр інформаційних технологій, у яких використовуються різні програмні й технічні засоби з метою найбільш ефективного впливу на суб'єкта. Упровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес освітніх закладів, теоретико-методичні засади використання мультимедійних засобів навчання досліджували Г. Аствацатуров, Р. Гуревич, Н. Дементієвська, В. Кондратова, Н. Савченко та інші. Зупинимося більш детально на мультимедійних засобах навчання й вихо-

вання у контексті їх застосування під час здоров'яспрямованої діяльності.

Для нашого дослідження важливою є класифікація інформації за видами її сприйняття сенсорними системами людини: зорова, або візуальна; звукова, або аудіоінформація; аудіовізуальна; тактильна інформація. У кількох наукових працях наводяться результати досліджень, які свідчать про значну дієвість аудіовізуального сприйняття інформації [2; 8; 10]. Вважається, що ефективність звукового сприйняття інформації становить 12 %, зорового – 25 %, а за умови їх поєднання – майже 65 % [8]. Ураховуючи те, що 90 % інформації людина отримує за допомогою зорової сенсорної системи, використання візуальної, а ще краще аудіовізуальної інформації, доцільно й у процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ.

Аудіовізуальні засоби навчання і виховання можна поділити на навчальні фільми, художні та документальні фільми, навчальні програми, відеоматеріали (відеофрагменти, відеофільми, відеозаписи) тощо. У процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ на уроках-тренінгах спецкурсу «Здоровий спосіб життя», під час тематичних виховних годин доцільно використовувати відеофрагменти. У позаурочній роботі існують умови для створення такої форми виховної роботи як кінолекторій (відео клуб), де з'являється можливість використовувати й більш тривалі за часом аудіовізуальні засоби, зокрема художні та документальні фільми, науково-пізнавальні програми тощо. Для використання відеоматеріалів найчастіше застосовуються комп'ютерні презентації, створені за допомогою програми PowerPoint, що входить до складу офісного пакета Microsoft Office.

Більш докладно зупинимось на відеофрагментах. Готовий відеоматеріал різної тематики можна знайти в мережі Інтернет або на DVD-дисках, які промислово тиражуються. У зв'язку з тим, що готовий матеріал може мати значну тривалість, повністю не відповідати темі уроку або виховної години, здатний розпорозувати увагу учнів, доцільно в навчально-виховному процесі використовувати його не повністю, а у вигляді відеофрагментів. Відеофрагментами будемо називати невеликі за тривалістю (до 5 хвилин) відеоматеріали, які містять логічно завершену інформацію. Відеофрагменти завдяки своїй короткочасності застосовуються більш широко, ніж інші аудіовізуальні засоби, тому що використовуються у вигляді ілюстрацій з тією

ж метою: по-перше, для пояснення або доповнення інформації, що повідомляється учням; по-друге, для наведення прикладів та унаочнення їх наслідків.

У застосуванні відеофрагментів для формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів можна виділити як позитивні, так і негативні моменти. До переваг використання відеофрагментів віднесемо такі:

- зосередження на конкретній проблемі, питанні, ситуації;
- як засобу мультимедійної технології, відеофрагментам притаманні інтерактивність, гнучкість та інтеграція різних типів навчально-виховної інформації [6];
- для сприйняття інформації одночасно задіяні два найважливіші сенсорні канали (зорова і слухова сенсорні системи);
- відеофрагменти дозволяють візуалізувати процеси впливу різних факторів на організм людини;
- їх тривалість відповідає санітарно-гігієнічним нормам використання комп'ютерної техніки у закладах освіти;
- створюють необхідний емоційний фон та/або несуть потужний емоційний заряд;
- сприяють розвитку інтересу до досліджуваної тематики;
- можуть використовуватися для різної кількості учнів;
- легко створюються та тиражуються.

До недоліків використання відеофрагментів у процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я ми відносимо такі:

- різну технічну якість відеофрагментів залежно від якості першоджерела;
- потрібне спеціальне обладнання для їх демонстрації (комп'ютер або мультимедійний комплекс);
- для створення відеофрагментів необхідно переглянути значну кількість відеоматеріалів, що потребує багато часу.

У цілому аналіз психолого-педагогічної літератури та власний досвід використання відеофрагментів під час вивчення спецкурсу «Здоровий спосіб життя» та проведення виховних годин дозволяє зробити такі висновки: відеофрагменти урізноманітнюють структуру уроку (виховної години); дозволяють зробити урок-тренінг (виховну годину) емоційно насиченим; тривалість відеофрагменту не має перевищувати 5 хвилин, тому що тривалі відволікають увагу учнів, стомлюють, знижують темп уроку; показ має супроводжуватися коментарями викладача та/або вступним словом, коротким обговоренням після демонстрації; викладач повинен мати відпо-

відну методичну підготовку для створення відеофрагментів та конструювання структури уроку (виховної години) на основі мультимедійних засобів навчання й виховання.

Розглянемо основні педагогічні завдання, що вирішуються на різних формах здоров'яспрямованої діяльності, без яких неможливе успішне формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ. Викладач має забезпечити:

- 1) залучення всього учнівського колективу до роботи на уроках спецкурсу, виховних годинах та участі в позаурочних і позанавчальних заходах;
- 2) створення позитивного емоційного стану в процесі проведення заходів системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів;
- 3) сприяння встановленню врівноважених, толерантних, демократичних відносин між учнями, між учнями і викладачем на усіх виховних заходах;
- 4) контроль за змінами у поведінці під час проведення різних форм здоров'яспрямованої діяльності, що дасть змогу варіювати методи, обирати найбільш адекватні віковим психофізіологічним та індивідуальним особливостям учнів;
- 5) збирання й аналіз інформації щодо результативності здоров'яспрямованої діяльності.

Аналіз цих завдань у контексті застосування мультимедійних засобів дозволяє стверджувати, що під час вирішення перших трьох можливе використання мультимедійних презентацій, відеофрагментів, фото тощо.

Зупинимося на завданнях викладача під час організації уроків-тренінгів спецкурсу «Здоровий спосіб життя». Досвід організації різних заходів педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я дозволяє стверджувати, що викладач має приділяти особливу увагу адаптації змісту відповідно до вікових, статевих, релігійних, соціальних характеристик учнів. Зміст повинен викликати емоції, бути пов'язаним з життям конкретних учнів і умовами їх професійно-технічного навчального закладу, навіть із конкретними навчально-виробничими ситуаціями, що трапляються кожного дня. Під час підготовки до заходу (насамперед, уроку спецкурсу або виховної години) викладач має підготувати приклади з життя навчального закладу, життя пересічної людини, учнів. Можливим є включення нової додаткової інформації, яка, на думку викладача,

справляє більший вплив на формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів.

Використання відеофрагментів вимагає ретельної підготовки відносно апаратного забезпечення та перегляду конкретного відеосюжету. Зручним є створення відеотеки для використання на уроках спецкурсу «Здоровий спосіб життя» та у позаурочній здоров'яспрямованій діяльності професійно-технічного навчального закладу. Практика доводить, що часто учні самі пропонують для використання у навчально-виховному процесі відеофрагменти, документальні й художні фільми, які стосуються проблем здоров'я людини та її способу життя. Наприклад, художній фільм «Реквієм за мрією» (оригінальна назва «Requiem for a dream», режисер Даррен Аронофскі) виробництва США був включений до перегляду на одному з занять кіноклубу «ІНФО» Міжрегіонального центру професійно-технічної освіти інноваційних технологій м. Суми за порадою однієї з учениць другого курсу.

Для ілюстрації організації роботи учнів на уроках спецкурсу «Здоровий спосіб життя» [5] та тематичних виховних годинах із застосуванням мультимедійних технологій наведемо деякі приклади та проаналізуємо їх. Так, на уроці за темою «Обмін речовин – основа життєдіяльності організмів» обговорюється робота травної системи. Можливий такий хід обговорення: ротова порожнина (жує, ковтає) – шлунок (підготовка їжі до основного процесу травлення та початок травлення) – кишковик (основне травлення і всмоктування поживних речовин у кров) – речовини з кров'ю розносяться по організму – м'яз – речовина (глюкоза) у клітині м'яза розщеплюється – отримується енергія – енергія використовується для скорочення м'яза. У процесі обговорення процес травлення супроводжується демонстрацією відеофрагмента. Під час роботи у малих групах учні готують повідомлення: одна група – про анорексію, інша – про булімію. Рекомендовано у процесі повідомлення продемонструвати фото або відеофрагменти з хворими на анорексію та булімію. Учні разом з викладачем приходять до висновку, що при порушеннях харчування змінюється обмін речовин (іноді незворотно).

На уроках, що присвячені проблемам впливу на організм і здоров'я людини психоактивних речовин, можливості застосування мультимедійних засобів надзвичайно широкі. Це поясню-

ється роботою багатьох країн у галузі профілактики вживання психоактивних речовин і створенням великої кількості якісних відеоматеріалів з цієї тематики, які можна знайти у мережі Інтернет.

Наведемо приклад проведення виховної години за темою «Слабоалкогольні напої» (табл.). Мета виховної години: актуалізація базових знань про вплив алкоголю на організм людини; усвідомлення, що будь-які алкогольні напої є небезпечними; ознайомлення із впливом пива, слабоалкогольних коктейлів та енергетичних напоїв на організм людини. Очікується, що результатом виховної години є усвідомлення учнями негативного впливу слабоалкогольних напоїв на організм людини, знання щодо провідних чинників такого впливу на організм людини (спирт, барвники, енергостимулюючі речовини), аналіз учнями причин вживання пива та інших слабоалкогольних напоїв, вміння контролювати їх споживання.

Таблиця

Орієнтовний план виховної години

Частина виховної години	Форми, методи і завдання	Час виконання
Підготовча частина виховної години	Актуалізація базових знань, стартове завдання	10 хв
	Загальна тривалість	10 хв
Основна частина виховної години	Міні-лекція	10 хв
	Обговорення	10 хв
	Повідомлення і обговорення	10 хв
	Самоаналіз	3 хв
	Загальна тривалість	33 хв
Заключна частина виховної години	Завершення виховної години	2 хв
	Загальна тривалість	2 хв
Загальна тривалість виховної години		45 хв

Слід зауважити, що протягом виховної години рекомендовано демонструвати відеофрагменти, які акцентують увагу на провідних положеннях виховної години та допомагають їх візуалізувати. Під час актуалізації базових знань учням пропонується пригадати, які наслідки вживання алкогольних напоїв вони знають. Паралельно демонструються відеофрагменти, що стосуються впливу алкоголю

на серце, печінку, головний мозок тощо. Потім з'ясовується, що учні відносять до алкогольних напоїв. Підсумком має стати думка, що алкогольні напої – це будь-які напої, які містять хоча б найменшу частку етилового спирту (пиво, слабоалкогольні напої, енергетичні алкогольні напої тощо).

У процесі міні-лекції викладач акцентує увагу учнів, чому тема виховної години залишається актуальною. Наприклад, так: «Тому що Україна за рівнем поширеності підліткового алкоголізму серед інших 14 країн, де проводилися спеціальні дослідження, займає сумну першість. Тому що за останні десять років пивних алкоголіків в Україні стало вдсятеро більше. Вислів одного з російських вчених можна віднести і до України: «Не СНІД, не туберкульоз погубить країну, а пивний алкоголізм серед дітей і молоді» (документальний фільм «Гірка правда про пиво», Росія, 2006). Міні-лекція супроводжується мультимедійною презентацією із відеофрагментами.

Потім викладач пропонує учням зупинитися на провідних складниках пива: спирті та хмелю. Спочатку проводиться розрахунок вмісту етилового спирту в 1 л пива міцністю 4⁰: якщо 100 мл пива такої міцності містить приблизно 4 г етилового спирту, то в 1 л це становить $4 \times 10 = 40$ г, що еквівалентне 100 мл горілки міцністю 40⁰. Хміль – це рослина. Хміль – містить речовини, які діють на організм як жіночі статеві гормони. Демонструються відеофрагменти щодо впливу хмелю на організм людини з документального фільму «Гірка правда про пиво» (Росія, 2006).

Після міні-лекції учні обговорюють інформацію і висловлюють власні думки. Потім їм пропонується нове запитання для обговорення: «Чи можна стверджувати, що слабоалкогольні та енергетичні напої мають перевагу у порівнянні із пивом, бо менш шкідливі?»

Наступне повідомлення для обговорення стосується алкогольної залежності. Пропонується проаналізувати, як швидко розвивається алкоголізм, алкогольна залежність, фізична та психічна алкогольна залежність. Рекомендується продемонструвати фрагмент передачі про алкоголізм з проекту «Скептик» (Україна, телевізійний канал К1, 2010), в якому повідомляється, що «...алкоголізм розвивається від 6 місяців до кількох десятиліть. Спочатку розвивається психічна залежність, а потім – фізична.

Психічна залежність розвивається у дорослого чоловіка при щоденному вживанні незначних доз алкоголю протягом 1,5–2 місяців, у жінок – за 1–1,5 місяці, у підлітків – за 2 тижні. Психічна залежність – це коли людина вживає спиртне для підйому настрою. Фізична залежність – це коли людина вживає спиртні напої, щоб повернутися до нормального стану».

У процесі самоаналізу учням пропонується самостійно пройти тест для виявлення алкогольної залежності, відповісти собі на такі запитання (які включені до презентації цієї виховної години і висвітлюються на екрані). Цей тест також запропоновано у проєкті українського телевізійного каналу К1 «Скептик»:

- Чи приходилося Вам робити безрезультатні спроби обмежити вживання алкогольних напоїв?
- Чи буваєте ви злим, коли вам говорять, що ви багато п'єте?
- Чи було вам соромно, хоча б раз, коли ви випили?
- Чи приходилося вам пити з ранку, щоб підняти свій настрій і фізичне самопочуття?

Наприкінці виховної години робимо висновки: Пам'ятай, вибір залишається за тобою. Це – ТВОЄ життя.

Для розробки і конструювання виховних годин та інших форм здоров'яспрямованої діяльності бажано залучати учнів, спочатку доручаючи їм підготовку невеликих повідомлень, підбір відеофрагментів, фото тощо, а потім і всього заходу.

Висновки. Отже, у процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ існують реальні можливості для застосування різних мультимедійних засобів навчання і виховання. Аналіз наших результатів дослідження дозволяє стверджувати, що ефективність процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів на уроках-тренінгах спецкурсу «Здоровий спосіб життя» та тематичних виховних годинах підвищується у разі застосування методів активізації навчально-пізнавальної активності учнів, які дозволяють використовувати мультимедійні засоби навчання і виховання.

Література

1. Бобрицька В. І. Теоретичні і методичні основи формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Бобрицька Валентина Іванівна. – К., 2006. – 462 с.

2. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
3. Воспитательная деятельность педагога : уч. пособие / [И. А. Колесникова, Н. М. Борытко, С. Д. Поляков, Н. Л. Селиванова]; под общ. ред. В. А. Слостенина и И. А. Колесниковой. – М. : Академия, 2008. – 336 с. – (Серия “Профессионализм педагога”).
4. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Оржеховська В. М. Здоровий спосіб життя / В. М. Оржеховська, О. О. Єжова. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 188 с.
6. Савченко Н. А. Использование мультимедиа-технологий в общем среднем образовании [Электронный ресурс] / Савченко Н. А. – Режим доступа к статье : <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/80306>.
7. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с. – (Серія “Альма-матер”).
8. Чашко Л. В. Особливості сприймання та засвоєння учнями навчальної відеоінформації / Л. В. Чашко, В. П. Волинський // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 61–92.
9. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.
10. Miller G. A. The magical number seven, plus or minus two : Some limits in our capacity for processing information / George A. Miller // Psychol. Rev. – 1956. – V. 63. – P. 81–97.

Рассмотрены возможности использования мультимедийных средств обучения и воспитания в процессе формирования ценностного отношения к здоровью учащихся профессионально-технических учебных учреждений.

Ключевые слова: *ценностное отношение к здоровью, мультимедийные средства, учащиеся профессионально-технических учебных учреждений.*

The article is devoted to the possibility of using of multimedia education and upbringing in the formation of value attitude to health of students of vocational educational establishments.

Key words: *value attitude to health, multimedia, students of vocational educational establishments.*